
APLICAȚII ANTROPOMORFE PE CERAMICA PRECUCUTENI II DIN BAZINUL RÂULUI RĂUT (REPUBLICA MOLDOVA)

Sergiu Bodean

Cuvinte-cheie: *eneolitic, Precucuteni II, Răut, Florești I, Florești III, ceramică, aplicații antropomorfe.*

Zona de contact dintre Câmpia Bălți și Podișul Ciuluc - Soloneț a fost intens locuită de către comunitățile Precucuteni - Tripolye A. Pe cursul Răutului și al afluenților săi (sectorul Bălți - Ștefănești) sunt cunoscute în prezent aproximativ 30 de așezări din fazele Precucuteni II și Precucuteni III. În perioada 1955-2013 aici au fost cercetate prin săpături și sondaje 10 situri¹. Drept urmare, au fost descoperite importante colecții de artefacte din diverse categorii. Între acestea se înscriu și reprezentările plastice antropomorfe, categorie din care fac parte inclusiv aplicațiile antropomorfe de pe vase. În cele ce urmează ne vom referi la trei descoperiri de acest gen efectuate în două așezări încadrate în faza Precucuteni II, respectiv Florești I și Florești III.

Așezarea Florești I se află la marginea de sud-vest a orașului omonim (47°88'32'' N; 28°26'82'' E) (fig. 1/1, 3). Are o suprafață de aproximativ 1,2 ha, fiind amplasată pe o terasă care se înalță cu 10-12 m

---

¹ S. Bodean, V. Bicbaiev, *Cercetări arheologice preventive în stațiunea eneolitică Rogojeni I (com. Rogojeni, r-nul Șoldănești)*, în *Arheologia Preventivă în Republica Moldova*, I, 1-2, 2014, p. 9.

altitudine relativă față de albia Răutului². Zona în care este situată așezarea este flancată de două văi care se deschid din stânga spre valea râului. Locuirea precucuteniană este amplasată îndeosebi în zona de sud-est a terasei. Așezarea a beneficiat de cercetări arheologice începând cu mijlocul anilor '50 ai secolului trecut, realizate cu întreruperi până în anul 1986³. Periegezele efectuate în anii 2008-2009 de către autor au avut drept scop verificarea stării actuale de conservare a sitului și precizarea localizării locuirii precucuteniene. Astfel, am constatat că fâșia forestieră existentă în perioada executării săpăturilor arheologice sistematice fusese defrișată. Partea de sud-est a terasei este grav afectată de o lutărie neautorizată pe o suprafață de aproximativ 300 m.p. De la lutărie pornesc câteva șanțuri contemporane cu o destinație necunoscută, a căror lungime totală este de cca. 80 m, iar lățimea este de 1,3-1,5 m. Capătul unui șanț se deschide chiar în peretele lutăriei menționate.

În anul 2015, cu prilejul inspectării sitului, a fost răzuită umplutura acestuia (fig. 1/2), care consta în sol negru, cu fragmente ceramice, oase de animale și piese de silex în compoziție. Printre fragmentele ceramice descoperite se remarcă unul cu aplicație *phallică*. Reprezentarea, executată din pastă fină, a fost aplicată pe peretele unui vas modelat din pastă grosieră (fig. 2/1-3). Fragmentul are grosimea de 0,6-0,8 cm și interiorul negru, netezit. Suprafața exterioară este neuniformă, cu nuanțe de brun, brun-gălbui și brun-roșcat. Reprezentarea, cu capătul superior parțial deteriorat, are înălțimea păstrată de 3,4 cm și lățimea la bază de 2 cm. Ea a fost realizată în două etape: mai întâi a fost aplicată pe peretele vasului partea inferioară, apoi cea superioară. Aplicații *phallice* pe ceramica Precucuteni - Tripolye A, similară celei de la Florești I, nu ne sunt cunoscute deocamdată. Însă existența unor pandantive din lut, inedite, descoperite în așezările Precucuteni II din spațiul pruto-nistrean, sau a celor din os (precum depozitul de la Cărbuna⁴) pare să indice totuși prezența, fie și mai redusă, a reprezentărilor *phallice* în mediul Precucuteni - Tripolye A.

Din așezarea Florești III provin două fragmente ceramice cu aplicații antropomorfe, descoperite în urma cercetărilor arheologice preventive din anul

² E.K. Chernysh, *Eneolit Pravoberezhnoy Ukrainy i Moldavii*, în V.M. Masson, N. Ya. Merpert (red.), *Eneolit SSSR, Arkheologhiya SSSR*, Nauka, Moscova, 1982, p. 181. Evident că situl precucutenian ocupa o arie mai mică comparativ cu așezările culturilor Noua și respectiv Sântana de Mureș - Chernyakhov, care îl suprapun.

³ S. Bodean, *Așezările culturii Precucuteni - Tripolye A din Republica Moldova (Repertoriu)*, Editura Pontos, Chișinău, 2001, p. 38-46.

⁴ V. Dergachev, *Kărbunskiy klad / Cărbuna deposit*, Chișinău, 1998, p. 44, 95, fig. 23/451.

1981, efectuate de expediția arheologică condusă de V. Marchevici⁵. Ambele fragmente provin din stratul de cultură.

Prima aplicație, descoperită în cadrul Suprafeței II, este realizată pe umărul unui vas modelat din pastă omogenă, arsă oxidant (fig. 3/1, fig. 4/1)⁶. Gâtul ușor tronconic al recipientului este delimitat de corp de o șanțuire, care deasupra aplicației formează două arcade. Reprezentarea antropomorfă, păstrată fragmentar, reprezintă un personaj cu capul triunghiular. Ochii sunt redați prin incizii scurte, gura printr-o împunsătură trapezoidală, nasul este marcat printr-o ciupitură, iar brațele sunt în poziție de orantă (fig. 4/2). Degetele mâinii, patru la număr, sunt separate prin incizii (fig. 4/3). Aplicația are înălțimea de 4,8 cm și lățimea păstrată de 4,1-4,2 cm. Deasupra ei sunt amplasate două proeminențe conice cu înălțimea de 0,7-0,8 cm. Partea fragmentului ceramic aferentă jumătății inferioare a aplicației a fost acoperită cu un strat subțire de lut fin, spre deosebire de cea superioară, care păstrează structura zgrunțuroasă a vasului. Din punct de vedere stilistic, modalitatea de reprezentare a capului (forma, expresia feței) este asemănătoare cu cea a unor figurine antropomorfe caracteristice acestei faze de evoluție a culturii Precucuteni. De asemenea, unele mânere de linguri și polonice antropomorfizate din mai multe așezări Precucuteni - Tripolye A, inclusiv cea de la Florești III, au capătul mânerului triunghiular, care sugerează capul unei reprezentări antropomorfe. Forma de vas pe care a fost aplicată aceasta este una tipică pentru această fază. Este vorba despre tipul de vas cu gâtul scurt, tronconic sau cilindric, și corpul bombat. Spre deosebire de alte forme de vase din categoria grosieră, ele erau modelate, de regulă, dintr-o pastă de calitate mai bună, având pereții compacți. Numite în literatura de limbă rusă drept *ulcioare*, ele se regăsesc în siturile Precucuteni II și III în întreg arealul locuit de aceste comunități umane (Florești I, Florești III, Rogojeni I, Alexandrovca I, Putinești I, Bernashevka⁷, Alexandrovca, Slobodka-Zapadnaya⁸ etc.), perpetuându-se, într-o formă ușor modificată, și în faza Cucuteni A - Tripolye B1⁹.

⁵ S. Bodean, *op.cit.*, p. 46-49. Actualmente așezarea se află pe moșia satului Mărculești din raionul Florești.

⁶ Prima publicare a respectivului artefact a fost realizată de V. Marchevici în albumul editat în anul 1985 (V.I. Markevich, *Dalekoe-blizkoe. These remote near ages*, Editura Timpul, Chișinău, 1985, p. 55, 158). În lucrarea semnată de noi, pentru a ilustra descoperirea, am prezentat o redare grafică, fără scară, executată de pe o fotografie alb-negru (S. Bodean, *op.cit.*, p. 50, fig. 21).

⁷ V.G. Zbenovich, *Poselenie Bernashevka na Dnestre (k proishoydeniyu tripol'skoy kul'tury)*, Naukova Dumka, Kiev, 1980, p. 107, 109, fig. 67/14; 69/10.

⁸ N.B. Zin'kovskaya, *Kukhonnaya keramika rannetripol'skogo poseleniya Alexandrovka*, în *Pamyatniki drevnikh kul'tur Severo-Zapadnogo Prichernomor'ya*, Naukova Dumka, Kiev, 1981, p. 14, 17; N.B. Burdo, M. Yu. Videjko, *Issledovaniya rannetripol'skogo*

A doua aplicație, semnalată la Florești III, provine din cadrul Suprafeței I. Ea a fost realizată pe umărul unui vas modelat din pastă grosieră, neomogenă, cu dimensiuni mari și exteriorul barbotinat (fig. 3/2, fig. 4/4). Recipientul, cu profilul ușor în formă de „S” în partea superioară, are buza la exterior și suprafața interioară bine netezite. Aplicația reprezintă o figurină antropomorfă stilizată, cu capul aproape piramidal. Ea a fost lipită de peretele vasului înaintea aplicării barbotinei. Figurina are înălțimea de 7,3-7,4 cm; capul are lățimea de 1,2 cm; fesele, judecând după spațiul flancat de stratul de barbotină, aveau lățimea de cel puțin 2,2 cm. Pe ambele părți ale capului figurinei, pe linia de îmbinare a buzei cu corpul vasului, sunt amplasate două proeminențe cu înălțimea de 0,8 cm. Semnificativă pentru ambele aplicații descrise mai sus este prezența perechilor de proeminențe care sunt apreciate de mai mulți specialiști ca reprezentând sânii unei divinități feminine supreme¹⁰.

Predilecția pentru realizarea acestei categorii de reprezentări antropomorfe pe vasele din categoria grosieră a fost remarcată anterior și nu pare a fi întâmplătoare¹¹. După toate probabilitățile ea ținea de funcționalitatea recipientelor din această specie ceramică, și anume utilizarea lor în păstrarea unor lichide sau a altor tipuri de produse¹². În momentul apariției monografiei dedicată culturii Precucuteni de pe teritoriul României, așa cum menționa autoarea, aplicațiile antropomorfe erau cunoscute doar pe vasele Precucuteni III (Traian-Dealul Fântânilor, Izvoare, Târpești etc.), subliniindu-se absența lor în fazele anterioare¹³. Informația reflecta de fapt stadiul cercetării din acea perioadă. Prezența acestei categorii de reprezentări pe ceramica precucuteniană, documentată deja cert din faza Precucuteni II, ar putea fi extinsă în timp prin noile descoperiri și în faza Precucuteni I. Frecvența relativ redusă a vaselor cu aplicații vizate, raportată la cantitatea de material ceramic recuperat pe parcursul anilor din săpături, ar putea indica caracterul lor special. Fie erau prevăzute cu aplicații antropomorfe vasele pentru anumite practici religioase

---

poseleniya Slobodka-Zapadnyja v 1980 g. în Novye issledovaniya po arkheologhii Severnogo Prichernomor'ya, Naukova Dumka, Kiev, 1987, p. 8, 9, fig. 2/17.

⁹ M. Petrescu-Dîmbovița et alii, *Trusești. Monografie arheologică*, Editura Academiei Române, București - Iași, 1999, p. 433, fig. 318/1-4.

¹⁰ B.A. Rybakov, *Kosmogoniya i mifologhiya zemledel'cev eneolita*, în *Sovetskaya Arkheologhiya*, 1, 1965, p. 34, 35; V.G. Zbenovich, *op.cit.*, p. 152.

¹¹ V.P. Tsybeskov, *Obryad akrotiniya v kul'ture tripol'skih plemen*, în *Materialy i Issledovaniya po Arkheologhii Severnogo Prichernomor'ya*, 8, 1976, p. 173.

¹² D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXVII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2012, p. 211.

¹³ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, *Biblioteca de Arheologie*, XXII, Editura Academiei, București, 1974, p. 101, 102.

efectuate într-un interval de timp restrâns, fie în lotul de ceramică grosieră al așezărilor exista doar un anumit număr de vase cu aplicații antropomorfe.

Tradiția aplicării reprezentărilor plastice antropomorfe pe vasele de factură grosieră continuă și în faza Cucuteni A - Tripolye BI. Ele sunt cunoscute în mai multe situri, atât din arealul vestic, cât și în cel estic al acestei culturi¹⁴. La fel ca și aplicațiile din mediul Precucuteni - Tripolye A, acestea sunt situate în partea superioară a vasului și uneori pe corpul lui. Reprezentate schematic sau cu trăsături mai realiste, în majoritatea cazurilor cu brațele în poziție ridicată, ele par să ilustreze în mare parte același mesaj sau acțiune exprimată de cele care le preced în timp. Aplicațiile antropomorfe, alături de alte categorii de piese antropomorfe, sunt măturii ale spiritualității comunităților Precucuteni - Tripolye A și se înscriu organic în canoanele epocii eneolitice din sud-estul european.

ORNEMENTS ANTHROPOMORPHES SUR LA CERAMIQUE PRECUCUTENI II DU BASSIN DE LA RIVIERE RĂUT (REPUBLIQUE DE LA MOLDOVIE)

Mots-clé: *énéolithique, Precucuteni II, Răut, Florești I, Florești III, céramique, ornements anthropomorphes.*

Résumé

Cet article se propose de présenter trois ornements anthropomorphes retrouvés sur la céramique datant du niveau Precucuteni II, provenant des sites Florești I et Florești III (Rayon de Florești, République de la Moldovie).

L'ornement phallique depuis Florești I est modelé en pâte fine, dans le parois d'une vase grossière, ayant une hauteur conservée de 3,4 cm et en base une largeur de 2 cm.

Au sein du site Florești III, deux fragments céramiques aux ornements anthropomorphes ont été retrouvés. Le premier représente un personnage à la tête triangulaire et aux bras en position d'orante, alors que, en dessus, on

¹⁴ M. Petrescu-Dîmbovița *et alii*, *op.cit.*, p. 430, 431; D. Monah, *op.cit.*, p. 512-517; V.P. Tsybeskov, *op.cit.*, p. 172, 173; N.B. Burdo, *Mesto pamyatnikov sabatinovskogo tipa v strukture kulturnogo kompleksa Cucuteni-Tripol'e*, în *Materialy i Issledovaniya po Arkheologii Severnogo Pricernomor'ya*, 13, 2015, p. 21, 26, fig. 4/2, 3.

rémarque deux proéminences. Le deuxième représente une figurine anthropomorphe stylisée à la tête en forme de pyramide et présentant sur ses deux côtés deux proéminences. Dans les deux cas, il faut signaler la présence des paires de proéminences symbolisant généralement, semble-t-il, les seins d'une déesse féminine toute puissante.

Les ornements anthropomorphes, à côté d'autres catégories de pièces anthropomorphes, sont autant de témoignages de la spiritualité des communautés Precucuteni - Tripolye A, s'inscrivant de façon unitaire dans les règles typiques de l'époque énéolithique dans l'espace du sud-est de l'Europe.

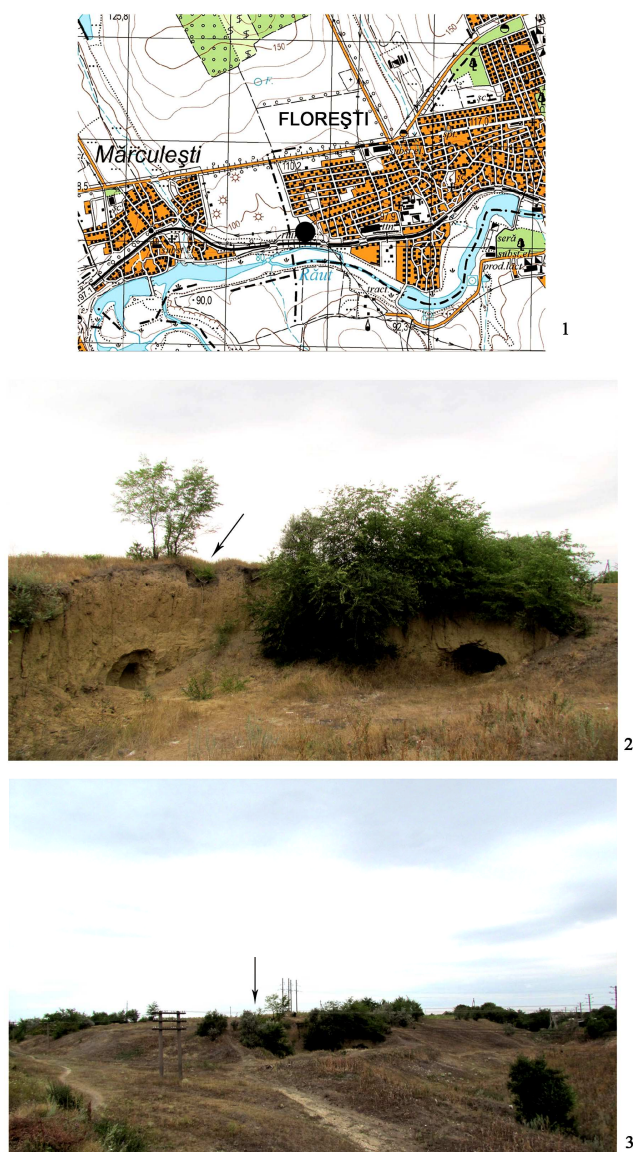
LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. *Florești I: 1 – position topographique; 2 – carrière d'argile de la part du sud-est (la fleche montre le lieu où l'on a découvert l'ornement phallique); 3 – vue de la part du sud-est.*

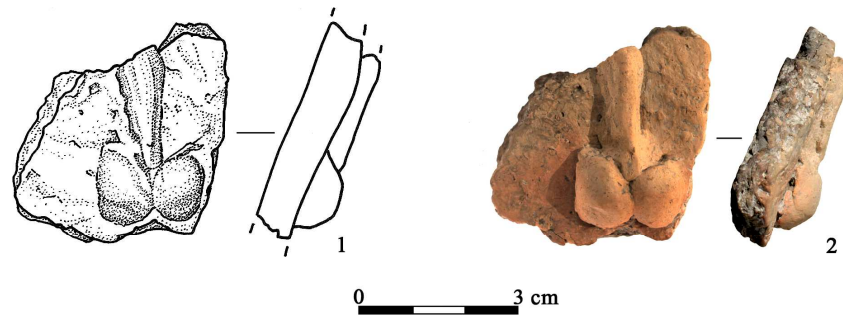
Fig. 2. *Florești I: 1-3 – ornement phallique.*

Fig. 3. *Florești III: 1, 2 – ornements phalliques.*

Fig. 4. *Florești III: 1-4 – ornements phalliques.*

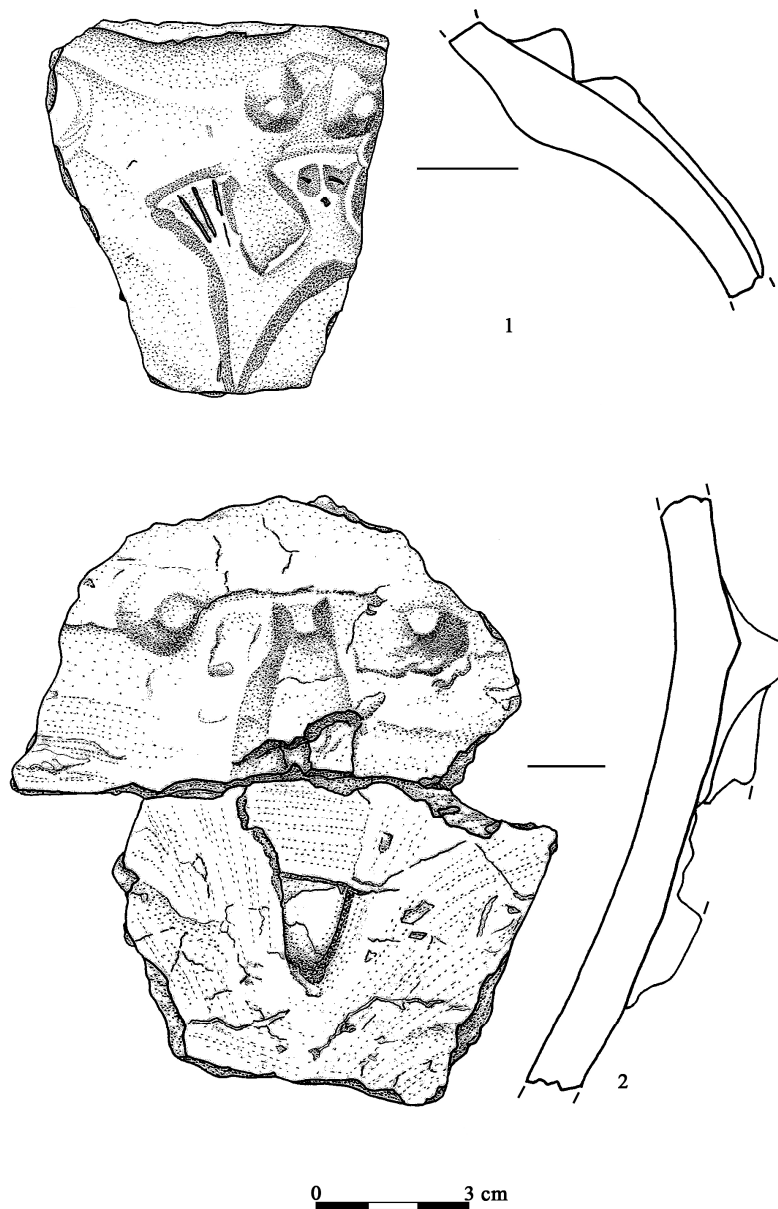

Fig. 1. *Florești I: 1 – poziția topografică;
2 – lutăria din partea de sud-est (săgeata indică locul descoperirii aplicației phallice);
3 – vedere dinspre sud-est.*

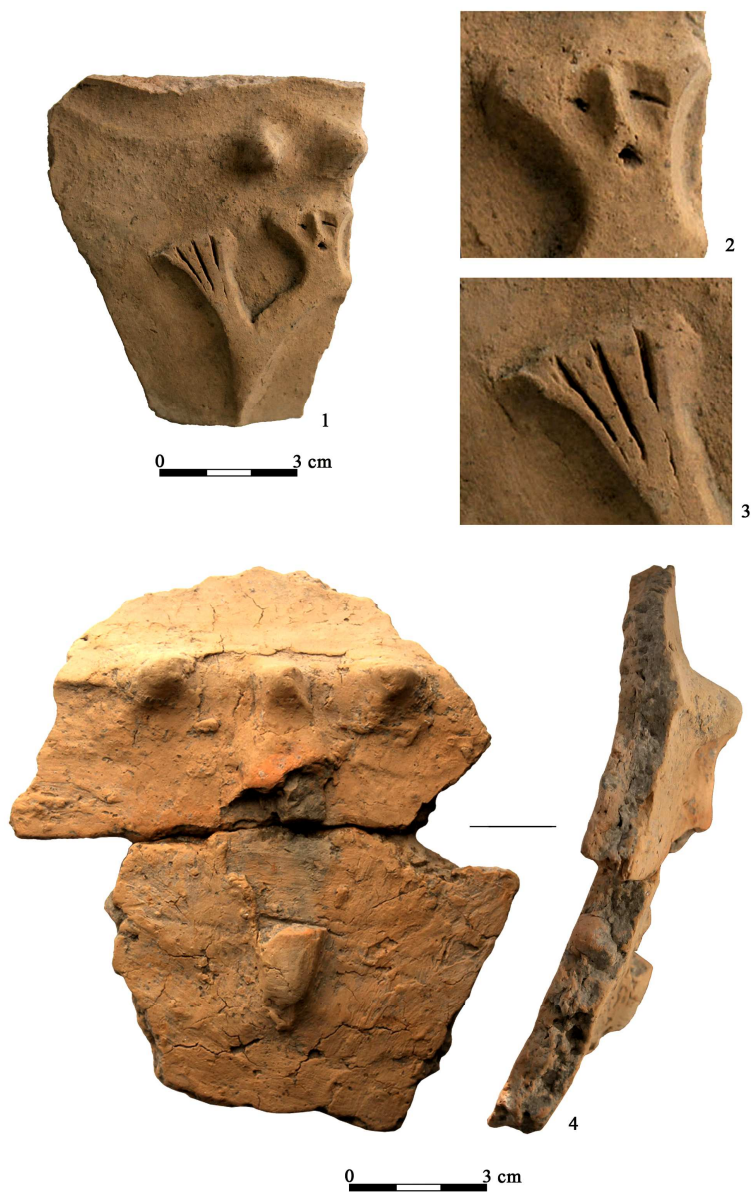

Fig. 2. *Florești I: 1-3 – aplicația phallică.*

Fig. 3. Florești III: 1, 2 – aplicații antropomorfe.

Fig. 4. *Florești III: 1-4 – aplicații antropomorfe.*